

जाहिरातीचे दर.

मालाल पत्र्यावर चोक्रशी करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे ८.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इंग्रिज माफ)
किरकोळ अंकसा
दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख ८ डिसेंबर, १९४३

अंक ४८

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल	...	...	रु.	१,००,००,०००
बसुल झालेले मांडवल	...	...	रु.	१,००,००,०००
मिळवून घेतले	...	...	रु.	१,२०,५०,०००

मुख्य कार्यालय: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळवादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अमृतसर, अंधेरी (मुंबई शाखा), पंजाब (मुंबई शाखा), कलकत्ता (क्लाइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बहा बक्षार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्ज), नागपूर (इतवारी बक्षार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सूरत, भुज (कच्छ).

लंडन एजन्ड्स: वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स: सर जुनीलाल श्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अभ्यस्त) श्ही. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅंगेनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्ही. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने दिले जाते. सहामास अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विन्स व सेटलमेंट्समार्फत बँक एक्सचेंज व ट्रेडी म्हुण काम करते, सर्व तपेचे ट्रेडीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट:—एच्. ए. करीमभाई

खारे काजू, मसालेदार काजू

सर्व तऱ्हेचा खास पिस्ता, सुका मेवा, अक्रोड, काळा खजूर, अंजीर वगैरे मिळतील.

द. ना. हेजीब

१० बुधवार, पुणे.

राहाणेची व योजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७७९ गणपति चौक, नागपूर शाखा:

व्यवस्थापक

गोखले बिल्डिंग, सिताबर्डी, नागपूर.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस: पुणे शहर.

स्थानिक शाखा: डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा: बलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

जळगांव शाखा: नवी पेठ, जळगांव.

नागपूर शाखा: गोखले बिल्डिंग, सिताबर्डी, नागपूर.

मांडवल

अधिकृत व विक्रीस काढलेले	सपलेले	बसुल झालेले
रु. १०,००,०००	रु. ६,७९,९००	रु. ३,३९,६००

एकूण सेटले मांडवल रु. ६०,००,०००

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर ४ ३/४% करमाफ डिविडेंड दिले गेले. बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदी-विक्री कसोशीने करून दिली जाते. मॅनेजर

महाफुडाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

बँकांस सृष्टी

गुरुवार, ता. ९ डिसेंबर रोजी बकरीदनिमित्त बँका बंद रहातील.

युद्धोत्तर वैमानिक वहातुक

युद्धोत्तर काळांत कोणत्याही विदेशी कंपनीस हिंदुस्थानांतील वैमानिक वहातुकीवर ताबा मिळू न देता जाणार नाही, असे आश्वासन सर रामस्वामी मुद्दालेगार, सध्याय सात्याचे प्रमुख, ह्यांनी नुकतेच दिले.

बंगालकडे कापड पाठविण्याची सोय

बंगालला वेळेवर कापडाचा पुरवठा व्हावा, ह्याकरिता मुंबईतून व अहमदाबादमधून दररोज प्रत्येकी दोन वॅगन्स बंगालकडे कापड पाठवण्यासाठी उपलब्ध करून दिल्या जातील, असे हिंदुस्थान सरकारने जाहीर केले आहे.

बेलापूर कं. लि.

वरील कंपनीस ३० सप्टेंबर, १९४३ अखेर संपलेल्या वर्षी १२ लक्ष, ७३ हजार रुपये निव्वळ नफा झाला. भागीदारांस प्रत्येक भागावर क्रमांक ९ रु. डिव्हिडेंड मिळणार आहे. प्रत्येक भाग ५० रु. किंमतीचा आहे. उसाच्या क्षेत्रांत मजुरांचा तुटवडा भासला त्यामुळे कारखान्यास वेळेवर ऊस पोचू शकला नाही; १९४३-४४ च्या मोसमासहि त्याचा परिणाम सोसावा लागेल, असे डायरेक्टरांनी आपल्या रिपोर्टांत नमूद केले आहे.

श्री. के. आर. पी. ऑफ

मुंबई स्टॉक एक्सचेंजच्या अध्यक्षते जागी श्री. ऑफ ह्यांची पुनः निवडणूक झाली आहे. दर वर्षास ५० हजार रुपये वेतन त्यांस मिळावयाचे आहे व नेमणून पांच वर्षांकरिता आहे.

बाँबे स्टीम नॅव्हिगेशन कंपनी लि.

वरील कंपनीने ऑर्डिनरी भागावर प्रत्येकी २० रुपये क्रमांक व प्रेफरन्स भागावर प्रत्येकी २५ रुपये (इनकम टॅक्स कापून घ्यावयाचा) डिव्हिडेंड जाहीर केले आहे. कंपनीचे हिशेब, डायरेक्टरांचा रिपोर्ट, इत्यादींच्या प्रसिद्धीस डिफेन्स ऑफ इंडिया नियमांखाली बंदी आहे.

चेक्सची देवघेव

मुंबई येथील बँकर्स क्लिअरिंग हाऊसमध्ये २६ नोव्हेंबर, १९४३ अखेर संपलेल्या आठवड्यांत २६ कोटी, २९ लक्ष रुपयांच्या १,३५,३९० चेक्सची देवघेव झाली.

गॅसच्या दिवाबंदीमुळे कोळशांत बचत

मुंबई शहरांतील रस्त्यांवरील गॅसचे दिवे रात्री १० वाजता बंद करण्यात येतात, त्यामुळे बाँबे गॅस कंपनी लि. च्या गॅसच्या उत्पादनांत १६.६७% बचत होते.

डॉक्टरांची फी व्हाईपट होणार ?

जबलपूर येथील डॉक्टरांनी सध्या देण्याच्या व व्हिजिट फीमध्ये ५०% वाढ करण्याचे ठरविले आहे, असे "महाराष्ट्रा" ने प्रसिद्ध केले आहे.

कलकत्ता शहरांतील बुष्काळाचे निवारण

कलकत्ता व त्याची उपनगरे ह्यांतील लोकांना घान्य पुरविण्याची जबाबदारी हिंदुस्थान सरकारने स्वतःकडे घेतली आहे व ती पार पाडण्यासाठी ते सरकार १९४४ मध्ये २,४६,००० टन घान्य बंगालमध्ये पोचते करणार आहे.

रेल्वेजवरील वाढती वहातुक

हिंदी रेल्वेजवरील वहातुक कमालीची वाढली आहे. १९३९ च्या मानाने चालू वर्षी सरकारी रेल्वेजचे उत्पन्न ७८% वाढले आहे. रेल्वेजवरील वाढत्या ताणाची कल्पना सर्दने मराठा रेल्वे-संबंधीच्या सालील आकड्यांवरून येईल.

१९३८-३९

चे मानाने वाढ.

पहिल्या वर्गाचे उताऱ्यांची वहातुक	६०.५%
दुसऱ्या वर्गाचे " "	३३.९%
इंटर वर्गाचे " "	२२.०%
तिसऱ्या वर्गाचे " "	४.४%
पार्सेल	१.५६%

कापडावर किंमतीचे छाप

काही विज्ञित जातींचे कापड सोडून बाकी सर्व कापडांवर आतां किंमत छापली पाहिजे. किंमत आकड्यांत व अक्षरांत लिहिली पाहिजे व त्यांची उंची किमान अर्धा इंच तरी असली पाहिजे. ठरवून दिलेली गिरणीची कमाल किंमत व क्रिकेट विक्रीची कमाल किंमत (मूळ किंमतीत २०% मिळवून) ही कापडावर छापलेली असणे आवश्यक आहे.

हिंदी कपाशीची लागवड

वर्ष	एकर
१९४३-४४	१,५७,०१,०००
१९४२-४३	१,६०,३३,०००
घट	८%

एकूण लागवडीपैकी २४.६% लागवड मुंबई प्रांतांत, १५.५% मध्यप्रांत वन्हाडांत व १५.१% पंजाबांत आहे. हैद्राबाद संस्थानाचे वाढ्यास १४.३% लागवड येते.

एक मोठी मॅनेजिंग एजन्सी मारवाडी गिरणीवाल्यांकडे आली

जेकरब मिल्स, रॅचेड मिल्स, ई. डी. मिल्स, अल्लेक्झॅंड्रा मिल्स, मॅचेस्टर मिल्स व टर्की रेड डाय वर्क्स ह्या गिरण्यांच्या गटाची मॅनेजिंग एजन्सी मेसर्स आगरवाल आणि कंपनीने मेसर्स ई. डी. ससून आणि कं. लि. कडून विकत घेतली व १ डिसेंबर, १९४३ पासून नव्या एजन्सीकडे गिरण्यांची व्यवस्था आली. ह्या गटाचे मूळ नांव ई. डी. ससून युनायटेड मिल्स लि. असे होते, ते बदलून इंडिया युनायटेड मिल्स लि. असे ठेवण्यांत आले. त्या गटांत ६,५३७ माग व २,४६,९८२ चात्या आहेत. मॅनेजिंग एजन्सीच्या सरदेची किंमत ३ कोटी, ९५ लक्ष रुपये आहे.

औषधे येणार

हिंदुस्थानांत लवकरच ५५० टन वजनाची औषधे दाखल होणार आहेत.

हिंदी तांदळाची लागवड वाढली

वर्ष	एकर
१९४३-४४	७,१७,७४,०००
१९४२-४३	६,७५,५४,०००
वाढ	६%

तांदळाच्या लागवडीची प्रांतवार वाढणी सालीलप्रमाणे आहे:- बंगाल, २९%; मद्रास, १३.३%; बिहार, १२.२%; मध्यप्रांत वन्हाड १०.२%; मुंबई, ३.२%.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ३७८	ब तेदगन वेधाल निर्णय
२ हिंदी रेल्वेजची युद्धकालीन कामगिरी ... ३७९	६ इन्कमॅटक्सबाबत निवाडा ... ३८३
३ गिल्वर्ट बेटे ... ३८०	७ वैमानिक वहातुकीचा अजन्म सर्च ... ३८३
४ मानिक बँक व जिल्हा बँक ... ३८०	८ शेती संस्था ... ३८३
५ स्फुट विचार ... ३८१	९ युद्धपरिस्थितीचा चित्रपट निर्मितीवर परिणाम ... ३८३
धान्यपुरवठ्याच्या योजनेची अंमलबजावणी-जंगल सार्याची युद्धकामगिरी-केरी	

अर्थ

बुधवार, ता. ८ डिसेंबर, १९४३

हिंदी रेल्वेजची युद्धकालीन कामगिरी

प्रवासाचे आणि मालाच्या वहातुकीचे रेल्वेज हे आज हिंदुस्थानांत प्रमुख साधन आहे. पेट्रोलची टंचाई आणि मोटारीची दुर्मिळता ह्या योगाने प्रवास व वहातुक ह्यांचे बाबतीत जनतेचे रेल्वेजवरचे अवलंबन अधिकच वाढले आहे. “अपरिहार्य असेल तेव्हाच प्रवास करा”, “बरोबर थोडे सामान न्या” व “वाषिणी फिरत्या रहातील अशी खबरदारी घ्या” अशा आशयाच्या सूचना रेल्वेजच्या अधिकाऱ्यांनी सामान्य लोकांस व व्यापाऱ्यांस उद्देशून जाहिरातींच्या द्वारे केल्या आहेत. युद्धपरिस्थितीत लडाऊ साधनांच्या वहातुकीस अग्रस्थान दिले जाते आणि त्याकरिता जनतेने आपल्या मामुली मागणीस मर्यादा घालणे ह्या गोष्टी अगत्याच्या आहेत. तथापि, सामान्य जनतेची सोय शक्य तितकी पहिले रेल्वे अधिकाऱ्यांचे कर्तव्य आहे ह्याविषयी दुमत होण्याचे कारण नाही. अलीकडे दगडी कोळशाच्या पुरवठ्याचे संबंधांत अडचणी उपास्थित झाल्यामुळे कित्येक उद्योगधंद्यांची कुचंबणा होत असल्याच्या तक्रारी ऐकू येत आहेत. मुंबई शहरांत कोळशाच्या धुराचे दिवे रस्त्यांमध्ये आहेत त्यांच्या उपयोगावर कोळशाच्या टंचाईमुळे मर्यादा घालण्यांत येत आहे, त्या योगाने होणाऱ्या गैरसाईविरुद्ध स्थानिक कॉर्पोरेशनने तक्रार केली आहे.

वहातुकीच्या व प्रवासाच्या सध्याच्या अडचणी आणि त्या दूर करण्यासाठी रेल्वेजच्या अधिकाऱ्यांनी चालवलेले प्रयत्न ह्यांची थोडीशी कल्पना इंडियन रेल्वे कॉन्फरन्स असोसिएशनच्या दिल्ली येथे नुकत्याच भरलेल्या शोहचाळीसाच्या अधिवेशनांत झालेल्या कांही भाषणांचे त्रोटक उल्लेख वृत्तपत्रांत आले आहेत त्यांवरून येते. ह्या संस्थेच्या वार्षिक परिषदेत हिंदी रेल्वेजचे एजंट व मॅनेजर उपास्थित होऊन आपल्या कारभारांत येणाऱ्या प्रश्नांची चर्चा करतात आणि ते सोडवले जाण्यासाठी उपाय सुचवतात. हिंदुस्थान सरकारचे रेल्वेमंत्री व अधिकारी स्वतःच्या धोरणाचे स्पष्टीकरण करतात आणि रेल्वेजची परिस्थिती व तिची सुधारणा ह्यांचेविषयी माहिती देतात. वर निर्दिष्ट केलेल्या परिषदेचे अध्यक्ष, एम. एस. एम. आर. रेल्वेचे एजंट, मि. कॉर्डन, ह्यांनी आपल्या भाषणांत वहातुकीचे साधन ह्या

नात्याने युद्धोत्तर काळांत रेल्वेजचे महत्व कायम राहिल आणि विमाने, नावा व मोटारी ह्यांच्या स्पर्धेमुळे ते कमी होणार नाही असे सांगितले. रेल्वेजचा उद्योगधंदे व व्यापार ह्यांच्याशी जिव्हाळ्याचा संबंध असल्याने वहातुकीचे दर योग्य प्रमाणांत निश्चित करण्याची आवश्यकताहि त्यांनी प्रतिपादली. हिंदी रेल्वेजची वहातुक युद्धकाळांत किती वाढली आहे हे दाखवण्यासाठी मि. कॉर्डन ह्यांनी स्वतःच्या रेल्वेचे म्हणजे एम. एस. एम. आर. चे उदाहरण दिले. उतारूंच्या प्रवासाच्या मैलांचे प्रमाण पहिल्या वर्गाचे बाबतीत ६०५ टक्के, दुसऱ्या वर्गाचे ३३९ टक्के, इतर-क्लासचे २२० टक्के व तिसऱ्या वर्गाचे ४४ टक्के वाढले आहे. ह्या वर्गवारीच्या वाढीवरून युद्धपरिस्थितीमुळे वरच्या वर्गाचे उतारू अधिक प्रवास करीत आहेत आणि एकूण वाढीत तिसऱ्या वर्गाच्या उतारूंचा हिस्सा फारच थोडा आहे हे स्पष्ट दिसून येते. पार्सलांच्या व मालाच्या इतर प्रकारांच्या वहातुकीचे उत्पन्न, जादा दर हिशोबांत न घेतां, १५६ टक्के वाढले आहे.

सध्या रेल्वे प्रवासांत सामान्य प्रवाशांची भयंकर सेचाखेच होत आहे आणि लोकांस विळक्षण गैरसोयी सोसाव्या लागत आहेत ह्याची आपणास पूर्ण जाणीव असल्याचे युद्धवहातुक मंत्री, सर एडवर्ड बॅथॉल, ह्यांनी आपल्या भाषणांत सांगितले. कांही ठिकाणी बसेसचा पुरवठा करून रेल्वेजवरील ताण कमी करण्याचा प्रयत्न करण्यासारखा असला आणि त्यासंबंधांत दुसरेहि उपाय योजण्याचा प्रयत्न चालू असला तरी इंग्रजे व कोळसा ह्यांच्या सध्याच्या तुटवड्यामुळे फारशी प्रगति होण्याची आशा नाही असा ध्वनी त्यांच्या उद्गारांतून निघाला. मोठी आणि लहान इंग्रजे देशांत बाहेरून आयात होत आहेत आणि प्रकणांच्या अधिक गाड्या सोडण्यास त्यांचे सहाय होईल. तथापि, नाडुरुस्त झालेली इंग्रजे चांगली होऊन, पुन्हा काम देऊ लागेपर्यंत वाफेच्या शक्तीचा पुरवठा पाहिजे तसा झाला असे म्हणतां येणार नाही. प्रस्तुत युद्ध चालू झाल्यापासून सध्याच्या षटकेपर्यंत हिंदी रेल्वेजनी केलेल्या बहुमोल कामगिरीचे कौतुक मध्यवर्ती कायदेमंडळाच्या सल्लागार समितीने स्वयंस्फूर्तीने व मनःपूर्वक केले आहे त्याचा उल्लेख सर एडवर्ड ह्यांनी केला आणि सर्व दर्जांच्या रेल्वे अधिकाऱ्यांनी व कामगारांनी चालवलेल्या एकनिष्ठ कार्याचा गौरव केला.

युद्धामुळे रेल्वे वहातुक किती वाढली आहे हे दर्शविणारे कांही आंकडे सर एडवर्ड बॅथॉल ह्यांनीहि दिले. एप्रिलच्या प्रारंभापासून २० ऑक्टोबरपर्यंत, बिकानेर व म्हैसूर वगळून पहिल्या प्रतीच्या सर्व रेल्वेजवर मिळून, गेल्या वर्षाच्या ह्या मुदतीच्या मानाने ६ लक्ष, २७ हजार टन इतक्या अधिक वजनाच्या ओझ्याची वहातुक झाली. उतारूंच्या प्रवासांत ३० टक्के वाढ झाली. बंगाल अँड आसाम रेल्वेवर अलीकडे वहातुकीचा ताण इतक्या तीव्रतेने पडत आहे की, तीमध्ये ७८ टक्के विस्तार झाला आहे. एकंदरीने पहातां ब्रिटिश व अमेरिकन रेल्वेजच्या मानाने हिंदी रेल्वेजच्या कार्यक्षमतेचे निदर्शक आंकडे अत्यंत समाधानकारक असल्याचा निर्वाळा युद्धवहातुक मंत्र्यांनी दिला. परंतु रेल्वेजच्या सन्या परीक्षेची वेळ अजून यावयाची आहे आणि वहातुकीचा आणखी ताण त्यांचेवर येत्या कांही महिन्यांत पडावयाचा आहे, त्याची तयारी त्यांनी केटी पाहिजे असे सावधगिरीच्या धोरणाने त्यांनी सुचवले. दगडी कोळसा स्पर्णीतून हवा तसा बाहेर येत नाही, ह्या पुरवठ्याच्या तुटवड्याची मोठी अडचण तूर्त भासत आहे आणि ती वेळीच दूर न झाल्यास रेल्वे वहातुकीच्या सोयीवर प्रातिकूल परिणाम होईल असे म्हणून कोळशाची काटकसर कसोशीने केटी जाण्याच्या आवश्यकतेवर त्यांनी जोर दिला.

गिल्वर्ट बेटे

पॅसिफिक महासागरातील गिल्वर्ट आयलंड्स अमेरिकनांनी कार्बीन केल्याचे वृत्त प्रसिद्ध झाले आहे. ही बेटे कोठे आहेत, त्यांचा आजपर्यंतचा इतिहास काय आहे, त्याची माहिती साली देण्यात आली आहे.

विपुल व ज्या दक्षिणोत्तर रेषेवर दिवस बदलतो ती इंडर नॅशनल डेट लाइन ह्या दोघांच्या छेदाचे ठिकाणी "गिल्वर्ट व एलिस आयलंड्स" ही ब्रिटिश वसाहत आहे. फिजी बेटे व ही वसाहत ह्या ब्रिटिश साम्राज्याच्या प्रदेशांस प्रत्येक दिवशी इतर सर्व प्रदेशांचे अगोदर सूर्यदर्शन होते. 'गिल्वर्ट' बेटे, 'इलिस' बेटे, 'ओशन' बेटे, 'फिनिकस' बेटे व त्या सर्वांचे अगदी पूर्वेस हवाई बेटांचेसाठी 'वाशिंग्टन', 'फॉनिंग' व 'क्सिमस' बेटे ह्या समुद्राच्या वसाहतीवर एका हाय कमिशनरची देखरेख असते, ('फिजी' बेटांचा तोच गव्हर्नर असतो.) 'ओशन' बेटांतील स्थानिक कमिशनर त्यांचा प्रत्यक्ष कारभार पहातो. संच व वसाहतीचे एकूण क्षेत्रफळ ४०० चौरस मैल असून त्यापैकी एकूण 'क्सिमस' बेटांचे क्षेत्रफळ २०० चौरस मैल भरते. तथापि, बेटांभोवतालचा समुद्र हिशेबांत घेतला, तर क्षेत्रफळ १० लक्ष चौरस मैल होते! बेटे किती लहान आहेत, हे ह्यावरून लक्षांत येईल.

'ओशन' बेटे सोडली, तर बाकी सर्व बेटे मुख्यतः पोवळ्याच्या सडकाने वेष्टलेली आहेत. वसाहतीची लोकसंख्या ३९,००० आहे. वसाहतीतील बेटांना निसर्गाची देणगी विपुल नसल्याकारणाने, स्थानिक लोकांना नारळ व मासे ह्यांवरच गुजराण करावी लागते. जमिनीच्या पृष्ठभागावर थोडीशी वाळू असेल त्यापेक्षा माती अशी कोठेच नाही, त्यामुळे घान्याची व इतर लागवड होऊ शकत नाही.

गिल्वर्ट बेटांचा ब्रिटिशांस शोध प्रथम लागला, तो १७६४ ते १८२४ ह्यांचे दरम्यान ह्या विभागांत पर्यटन करणाऱ्या नाविक अधिकाऱ्यांचे मार्फत लागला. कॅप्टन गिल्वर्टचे नांव 'गिल्वर्ट' बेटांनी चिरंजीव झाले व त्यांच्या उत्तरेकडील बेटांस कॅप्टन मार्शलचे नांव मिळाले. एकोणिसाव्या शतकाच्या प्रारंभी ह्या वसाहतीतील लोकांच्या पदरी गुलामगिरी येऊन त्यांना मेक्सिकोसारख्या वूर ठिकाणी मळ्यांत सक्तीने काम करण्याची पाळी आली, व गेलेल्यापैकी क्वचितच कोणी परत येऊ शकला.

'एलिस' बेटांची लोकसंख्या १९ व्या शतकाचे प्रारंभी २० हजार होती, ती आतां फक्त ४ हजार आहे, ह्यावरून स्थानिक लोकांवर कसे मरण ओढवले, हे दिसून येईल.

पॅसिफिक महासागरातील ह्या शुद्ध बेटांस आजपर्यंत कांहीं महत्त्व नव्हते. वैमानिक वहातुक सुरू झाल्यापासून मात्र ते अतिशय वाढले आहे. पॅसिफिक महासागर ओलांडण्यासाठी ही बेटे टप्पे म्हणून महत्त्वाची ठरू लागली. १९३५ साली हाउलंड व बेकर ही गिल्वर्ट बेटांजवळील लहानशी बेटे अमेरिकेने घेतली तरी ग्रेट ब्रिटनने तक्रार केली नाही. पुढे, कॅप्टन व एंडरवरी ह्या बेटांवरहि अमेरिका मालकी सांगू लागली, परंतु त्यांचा ब्रिटिश वसाहतीच्या अधिकाऱ्यांनी अगोदरच ताबा घेतलेला होता. अखेर, ग्रेट ब्रिटन व अमेरिका ह्यांनी तडजोड करून दोघांनीहि आपले मूळ म्हणणे न सोडतां कॅप्टन व एंडरवरी ह्यांची व्यवस्था पहाण्यासाठी एक संयुक्त कमिशन असावे, ५० वर्षे ही व्यवस्था चालावी, असा १९३९ साली करार केला.

प्रांतिक बँक व जिल्हा बँका

[सहकारी स्वातंत्र्याच्या १९४१-४२ सालाबाबतच्या वृत्तांत ह्या बँकांसंबंधाने साली दिलेले उद्गार आहेत.]

"प्रोव्हिन्शियल कोऑपरेटिव्ह बँकेचे काम पूर्वाप्रमाणेच व्यवस्थित चालू होते. बँकेच्या आर्थिक साधनांत सुमारे २८ लक्ष रुपयांची वाढ झाली व त्यामुळे एकूण कामचलाऊ भांडवल रु. २,७९,७५,३८१ झाले, यापैकी बहुतेक भाग निरनिराळ्या व्यक्तींनी व सोसायट्यांनी अनामत ठेवलेल्या रकमांचा झाला आहे. दिलेल्या नवीन कर्जाची रक्कम रु. २७,४९,६३४ होती, व परतफेडीने वसूल झालेली रक्कम रु. २८,७१,५९८ होती. लिक्विडेशनमध्ये गेलेल्या सोसायट्यांच्या बाबतीत परत फेडीने वसूल झालेली रक्कम रु. १,९६,६९३ इतकी होती, तर तीच मार्गील साली रु. १,४९,२६५ इतकी होती. सालअखेर बँका व सोसायट्या यांच्याकडून येणे असलेली एकूण रक्कम रु. ७४,२०,००० इतकी होती, तर मार्गीलसाली ती रु. ७५,२८,००० इतकी होती. लिक्विड रिसोर्सेसच्या (रोकड मिळण्याच्या साधनांच्या) दृष्टीनेहि बँकेची स्थिति अत्यंत समाधानकारक होती. बँकेत ठेवलेल्या अनामत रकमांबाबतची बँकेची एकूण पात्रता २४० लाख रुपये होती तर बँकेचे लिक्विड रिसोर्सेस १७० लाख रुपये होते. एकूण पात्रतेशी या रिसोर्सेसचे प्रमाण शेकडा ७० पेक्षा अधिक आहे. सदरहू वर्षात बँकेने रु. ६,३०,००० पर्यंतच्या पहिल्या दोन मालिकांतील (सिरीजमधील) डिबेंचरीची फेड केली. या वर्षातील बँकेच्या कामापासून रु. ९०,७२० फायदा झाला तर मार्गील साली रु. ४६,५४० फायदा झाला होता व बँकेने या वर्षी ३३ टक्के डिबिडंड जाहीर केले तर तेंच मार्गील साली ३ टक्के जाहीर केले होते. डिबिट्र्यूट सेंट्रल बँकांच्या संख्येत कोणताहि बदल न होता ती संख्या ११ च कायम राहिली. रिझर्व फंड व इतर फंड व सभासदांची संख्या यांत समाधानकारक वाढ दिसून आली. युद्धजन्य परिस्थिति चालू असतांहि बँकेकडे ठेवीसाठी आलेल्या रकमांत वाढ दिसून आली ही गोष्ट समाधानकारक आहे. यावरून पैसे गुंतविणाऱ्या जनतेचा या बँकांवर असलेला विश्वास वाढत आहे हे दिसून येते. त्यांच्या शेअर केलेल्या भांडवलांत वाढ झाल्यामुळे बँकेतील ठेवीच्या रकमा, रिझर्व फंड व इतर फंड यांत वाढ झाल्यामुळे कामचलाऊ भांडवलांत वाढ होऊन त्याची रक्कम रु. ३०३ लाखांवरून रु. ३३१ लाख झाली. तथापि या बँकांना त्यांच्याजवळ असलेल्या सर्व रकमांचा या चळवळीप्रीत्यर्थ उपयोग करतां आला नाही; कारण रु. ३३१ लक्ष कामचलाऊ भांडवलापैकी कर्ज म्हणून फक्त ८६,४२,००० रुपयेच देण्यांत आले. सदरहू वर्षात परतफेडीने येणे असलेल्या एकूण ११६ लाख रुपयांपैकी रु. ६७,१५,००० वसूल झाले व अनधिकृत थकबाक्यांचे परतफेडीने येणे असलेल्या रकमेची शेंकडा २२.१ असे प्रमाण पडले. बँकांच्या मालकीचे भांडवल ५५ लक्ष १४ हजार रु. होते. या भांडवलाचे एकूण कामचलाऊ भांडवलाशी शेंकडा १६.६ असे प्रमाण पडते."

ब्रिटिश युद्धकैदी

जपानच्या ताब्यांत एकूण २,५९२ ब्रिटिश आधिकारी व ३२,२७४ ब्रिटिश सैनिक आहेत. १०१ युद्धकैदी मरण पावले.

स्फुट विचार

धान्यपुरवठ्याच्या नव्या योजनेची अंमलबजावणी

सर्व देशभर धान्याची वाटणी योग्य व सुरळीत रीतीने व्हावी आणि बंगालमधील गोंधळाची पुनरावृत्ति होऊ नये, ह्यासाठी विशिष्ट तत्वावर आधारलेली योजना अंमलांत आणणे आवश्यक होते. ह्या विषयाची इतकी चर्चा झाली आहे आणि हिंदुस्थान-सरकारच्या धोरणास पंजाब व सिंध प्रांतांतील सरकारांनी एवढा तीव्र विरोध दाखवला आहे की ह्या मंथनांतून एखादा विधायक कार्यक्रम बाहेर काढल्यावाचून गत्यंतर नव्हते. धान्याच्या कमाल किंमती निश्चित व नियंत्रित करणे, त्यांची वाटणी जिल्ह्याजिल्ह्यांत व प्रांतांप्रांतांत होण्याची व्यवस्था करणे आणि शक्य तेथे शिधा-पद्धति चालू करणे ह्या तत्वांवर नवीन योजना उभारण्यांत आल्याचे प्रसिद्ध झाले आहे. ह्या तत्वांस अनुसरून व्यवहारांत कार्यक्रम अंमलांत आणण्याचे काम अर्थातच प्रांतिक सरकारांचे आहे. स्थानिक परिस्थिति व गरजा लक्षांत घेऊन धान्यपुरवठ्याची तजवीज त्या सरकारांकडून चालली आहे असे नुकत्याच प्रसिद्ध झालेल्या माहितीवरून समजते. स्थानिक आणि परप्रांतांतील तुटवडा भरून निघण्यास मदत व्हावी आणि किंमतींचे नियंत्रण करतां यावे म्हणून मुंबई सरकार तांडुळाच्या उत्पादनाचा श्वथा हिस्सा व इतर धान्यांचा दहावा भाग रेव्हिन्यू खात्याच्या अधिकाऱ्यांमार्फत गोळा करित आहे. मद्रास प्रांतांत धान्य जमा करण्याच्या कामावर स्वतंत्र अधिकारी नेमण्यांत आले आहेत. इतर सरकारी खात्यांतील निवडक व्यापारी धान्य खरेदी करित आहेत. ह्या रीतीने अंमलांत आलेल्या व येणाऱ्या प्रांतिक व संस्थानी योजनांत कारभाराचे तपशिलाचे फरक असले तरी त्यांतली मूलभूत कल्पना वर सांगितल्याप्रमाणे एकच आहे. संयुक्त प्रांत, बिहार, ओरिसा, मध्यप्रांत व सिंध ह्या प्रांतांतील सरकारांच्या कार्यक्रमांची त्रोटक माहिती प्रसिद्ध झाली आहे, तीवरून ही गोष्ट उघड होते आहे.

जंगल खात्याची उपयुक्त युद्ध-कामगिरी

मुंबई प्रांताच्या जंगल खात्यास १९४२-४३ मध्ये १ कोटी १४ लक्ष रुपये उत्पन्न होऊन ४५ लक्ष २७ हजार रुपयांचा खर्च बजावता, वाढावा उरला. लाकडाच्या वाढलेल्या किंमतीचा हा परिणाम आहे. सध्या खात्यास जंगल खात्याने चांगल्या दर्जाचे पुष्कळ लाकूड पुरवले. अर्थात, नेहमीच्या ठराविक मर्यादेबाहेर जंगलतोड झाली आहे. युद्ध संपल्यावर कित्येक वर्षे तोड अत्यंत अल्प प्रमाणांत केली पाहिजे आणि नवी लागवड केली पाहिजे, म्हणजे जंगलाची संपत्ति मूळ ठिकाणावर येईल. कानडा जिल्ह्यांतील टीक लाकडाच्या तोडीचे लाकूड हिंदुस्थानांत इतरत्र नसल्याने त्याचा पुरवठा मोठ्या प्रमाणावर करावा लागला. लाकूड कापूनच हवे असल्यामुळे जंगल खात्याने त्याचे कित्येक कारखाने सुरू केले. पूणवुडच्या दोन कंपन्यांनी लाकूड मिळविण्याचे परवाने घेतले आहेत. प्रोड्यूसर गॅस प्लँटसाठी जंगल खात्याने ३० हजार टन चांगल्या दर्जाचा कोळसा तयार करविला, तो पुढे पुणे व मुंबई येथे संपणासाठी विकण्यांत आला. विजापूर व मुंबई येथे गवत पुरवण्यांत आले. क्रिप्टोस्टोजिया खबराच्या झाडाचा बीक गोळा करून तपासणीसाठी देहरादूनला पाठण्यांत आला.

कैरो आणि तेहरान येथील निर्णय

ग्रेट ब्रिटनचे मुख्य प्रधान आणि अमेरिकेचे प्रेसिडेंट ह्यांच्या वेळोवेळ होणाऱ्या भेटी आणि त्यांत युद्धधोरणाबाबत केली जाणारी चर्चा हा प्रस्तुत युद्धकार्यक्रमाचा एक महत्त्वाचा विशेष आहे. आपापल्या देशापासून हजारों मैल अंतरावरच्या सोडस्कर ठिकाणी मि. चर्चिल व प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांनी अशा प्रकारच्या वाटाघाटी स्वतःच्या लष्करी सल्लागारांसमवेत केल्या आहेत परंतु आतांपर्यंत रशियन राष्ट्राचा नेता मार्शल स्टॅलिन ह्याने प्रत्यक्ष भाग घेतलेला नव्हता. इंग्लंड व अमेरिका ह्या राष्ट्रांचे मुत्सद्दी रशियाच्या दखलगिरीनेच आपले धोरण आसीत आलेले आहेत आणि सर्व मित्रराष्ट्रांचा एकसूत्री युद्धकार्यक्रम असला पाहिजे हा दंडक ते पाळित आले आहेत. तथापि, मि. चर्चिल व प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांच्या वाटाघाटीत मार्शल स्टॅलिन ह्यांच्या अनुपस्थितीमुळे गैरसमजास निष्कारण जागा उत्पन्न झाली होती आणि तिचा उपयोग स्वतःच्या प्रचारार्थ जर्मनीने केला आहे. युरोपांत चालू करावयाची दुसरी आघाडी आणि युद्धोत्तर पुनर्वटनेची तत्वे व कार्यक्रम ह्यांचेविषयी तीव्र मतभेद आहेत अशी कल्पना प्रसूत झाली होती. ह्या प्रकारच्या प्रतिकूल टीकेस तेहरानमध्ये नुकत्याच झालेल्या मि. चर्चिल, प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट व मार्शल स्टॅलिन ह्यांच्या चर्चेने चोख उत्तर दिले आहे. युरोपांतील लढाऊ कार्यक्रम आणि पुनर्रचना ह्यांचेसंबंधांत ह्या तीन मित्र राष्ट्रांच्या पुढाऱ्यांची मनमोकळेपणाची बोलणी झाल्याने मित्रराष्ट्रांचा युद्धमार्ग मोकळा झाला आहे. सध्या युद्धास निर्णायक स्वरूप येण्यास प्रारंभ होऊन जर्मनीचा चोर्होकाडून कोंढमारा करण्याची वेळ आली आहे. अशा प्रसंगास तेहरान येथे तीन मित्रराष्ट्रांनी चर्चा करून एकमुखी धोरण निश्चित केले आहे ही गोष्ट येथे लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. पूर्वे एशियांतील युद्धाविषयीचे धोरण ठरवताना मि. चर्चिल आणि प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांनी मार्शल चॅंग-कै-शेक ह्यांना कैरो येथे निर्मंत्रण देऊन त्यांच्या संमतीने लढाऊ व पुनर्वटनाविषयक प्रश्नांचा निर्णय केला आहे ही बाबहि तितकीच महत्त्वाची आहे. जपानचा पूर्ण पाडाव करून त्याने पादाक्रांत केलेल्या सर्व देशांतून त्यास हुसकून लावण्याचा निश्चय कैरो येथील चर्चेत ह्या तीन पुढाऱ्यांनी जाहीर केला आहे. कैरो आणि तेहरान येथील चर्चेचे निर्णय प्रस्तुत युद्धांत अत्यंत परिणामकारक ठरणार आहेत ह्यांत शंका नाही.

युद्धकालीन अंकगणित

शाळांतील अभ्यासक्रमावर युद्धपरिस्थितीचा कसा परिणाम होतो व अंकगणितासारख्याहि विषयांचे स्वरूप कसे पाट्टने, हे शाळेच्या विद्यार्थ्यांस घातलेल्या खालील एका प्रश्नावरून लक्षांत येईल. दोन मोटारवाले, अ आणि ब, २०० मैलांच्या प्रवासास निघाले. अ जवळ ३० गॅलन पेट्रोलची कुपने होती व त्याची गाडी एक गॅलन पेट्रोलवर २० मैल जात होती. ब च्या मोटारीस प्रोड्यूसर गॅस प्लँट लावलेला होता व ती फक्त पेट्रोलवर चाले तेव्हा गॅलनवर १६ मैल जाई.

रद्दी कामद मोठा करण्याचे महत्त्व

चालू युद्धास प्रारंभ झाल्यापासून आतांपर्यंत ग्रेट ब्रिटनमध्ये एकूण ३० लक्ष टन रद्दी कागद जमा करण्यांत आला आहे. एवढ्या कागदाची आयात करण्यास ३७० लाख डॉलर आगबोटी लागल्या असत्या.

मध्यवर्ती असंबंधीचे वेतने अपविेशन

मध्यवर्ती असंबंधीच्या वेत्या अपविेशनास दिड्डी येथे ७ फेब्रु-
वारी रोजी प्रारंभ होईल.

The Brihan Maharashtra Sugar Syndicate, Ltd.
Poona 2.

NOTICE.

The Ninth Annual General Meeting of the Share-
holders of the Brihan Maharashtra Sugar Syndi-
cate, Ltd. Poona 2, will be held on Thursday, the
30th December, 1943 at 3 P. M. (S T.) at the
Tilak Smarak Mandir, Poona 2, to transact the
following business:—

- (1) To receive and adopt the Directors' Report
and Audited statements of Account for the
year ended 30th September, 1943.
- (2) To sanction the declaration of a Dividend
for the above mentioned period.
- (3) To elect Directors in place of those who retire
but are eligible for re-election.
- (4) To appoint Auditors for the current year and
fix their remuneration.

By Order of the Board of Directors,
C. G. AGASHE & Co.
Managing Agents.

Poona 2,

Dated 5th December, 1943.

Note:—The Transfer Books of the Company will be
closed from 16th of December 1943 to 7th
of January 1944 (both days inclusive)

The Dividend when declared will be made
payable at the Bank of Maharashtra, Ltd
Poona, on and after the 7th of February 1944.

साउथ इंडियन रेल्वे

वरिल रेल्वे आपल्या ताब्यांत घेण्याचा हिंदुस्थान सरकारचा
विचार आहे. रेल्वे कंपनीच्या भागीदारांस करावयाच्या भरप ई
संबंधी कंपनीचे डायरेक्टर व भारतमंत्रि हांचेमध्ये वाटाघाटी चालू
आहेत. कंपनीशी असलेला करार ३१ मार्च, १९४४ अखेर संवु-
ष्टांत यावा व कंपनीच्या मालमत्तेची किंमत (११ लक्ष, १०३
हजार पौंड) सरकारने कंपनीस द्यावी, असे तूने ठरत आहे.

बोलिव्हियाने युद्ध पुकारले

बोलिव्हियाच्या सरकारने जर्मनी व जपान हांचेविरुद्ध युद्ध
पुकारले आहे. बोलिव्हिया हा देश दक्षिण अमेरिका संघांत आहे.

विजेचे नवे प्राहक

कित्येक लोक विजेचा परवाना मिळेल ह्या अपेक्षेने घरांत
विजेचे अगोदरच दिवे बसवून घेतात. नवीन कनेक्शन ह्यापुढे
मिळणे कठीण आहे, हे लक्षांत ठेवून लोकांनी वागावे, अशी त्यांस
सूचना देण्यांत आली आहे.

हातपाय चालतात तोंवर

म्हातारपणची तरतूद करणे अवश्य आहे.
चांगल्या कंपनीत उतरलेला विमा हा
ऐन वेळी उपयोगी पडतो. या संबंधांत
आपणांस कसलीहि माहिती पाहिजे
असल्यास आम्हांकडे विचारा. आम्ही
सर्व खुलासा करून योग्य मार्ग दाखवूं.

मॅनेजर,

वेस्टर्न इंडिया विमा कंपनी, लि.

सातारा शहर.

पुणे शाखा-१७९ बुधवार, लक्ष्मीरोड, पुणे १.

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि.

(Approved Re-traders and Approved Contractors)

२६ लॅमिंग्टन नॉर्थ, मुंबई ११.

अध्यक्ष:—श्री. ग. स. मराठे, अकचुअरी.

महाराष्ट्रांतिल खराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ खरी हातमोजे

★ छापखान्यांचे रोलर्स

★ रीमोल्ड टायर्स

★ खरी वॉशर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर खरी माल तयार होतो.

पु. ग. मराठे

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हिंदुस्थानाबाहेरील उत्पन्नावर इनकमटॅक्स कायदेशीर आहे काय ?

मेसर्स वॅलेस ब्रदर्स अँड कं. लि. ची स्थापना इंग्लंडमध्ये झालेली आहे व तिची व्यवस्था व देखरेख तेथूनच होते. मेसर्स वॅलेस अँड कंपनी नावाच्या फर्मचा मुंबई येथे घंदा आहे, तिच्यामध्ये वरील कंपनीची भागी आहे. १९३९-४० मध्ये वॅलेस ब्रदर्स अँड कं. लि. ला ब्रिटिश हिंदुस्थानांत १७,८५,८३१ रुपये नफा झाला. ह्याच मुदतीत बाहेरच्या व्यवहारांत तिला ७,४८,४२७ रुपये मिळाले. इनकमटॅक्स अधिकाऱ्याने कंपनीवर ह्या दोन्ही प्राप्तींवर कर बसविला. ज्या कंपनीच्या एकूण उत्पन्नापैकी निव्व्यापेक्षा अधिक उत्पन्न ब्रिटिश हिंदुस्थानांतील आहे, तिचे वास्तव्य ब्रिटिश हिंदुस्थानांतील समजावे, असा इनकमटॅक्स कायदा सांगतो. मेसर्स वॅलेस ब्रदर्स अँड कं. लि. च्या उत्पन्नाच्या निव्व्यापेक्षा जास्त उत्पन्न ब्रिटिश हिंदुस्थानांतील असल्याकारणाने, कंपनीच्या संबंध उत्पन्नावर (२५,२९,७५८ रुपये) इनकमटॅक्स बसला. कंपनीच्या हिंदुस्थानाबाहेरील उत्पन्नावर इनकमटॅक्स बसविण्याचा इनकमटॅक्स अधिकाऱ्यांस अधिकारच नाही, कारण ह्यासंबंधांतील कायद्याची कलमें करणे हिंदी विधिमंडळाच्या मर्यादेच्या कक्षबाहेर आहे, असे कंपनीचे म्हणणे आहे. हिंदी फेडरल कोर्टापुरते कंपनीने अपील केले आहे.

विमानांच्या वहातुकीचा अजब खर्च

“विमानांच्या वहातुकीचे वैशिष्ट्य वेग हे आहे आणि वेग ही गोष्ट अत्यंत महाग आहे. मालवाहू आगबोट, मालाची आगगाडी व विमान ह्यास प्रत्येकी २३ हजार अश्वशक्तीची इंजने बसविली, तर आगबोट ७,००० टन मालाची वहातुक करू शकेल, आगगाडीतून ८०० टन माल जाईल व विमानांतून फक्त २३ टन माल नेता येईल ! वेगळ्या शब्दांत सांगायचे, म्हणजे विवक्षित माल ठराविक अंतर नेण्यास आगबोटीपेक्षा विमानाची १२० पट शक्ति खर्च होईल आणि आगगाडीपेक्षा ५० पट शक्ति खर्च होईल. कोळसा अगर तेल ह्यांपेक्षा पेट्रोल फार महाग पडते. एक टन वजन एक मैल नेण्यासाठी विमानास आगगाडीपेक्षा ६० पट व आगबोटीपेक्षा २५० पट खर्च येतो. घसऱ्याचा खर्चहि विमानांचे बाबतीत फार मोठा आहे, कामास माणसेहि जास्त लागतात व त्यांच्या पगाराचा खर्चहि भारी असतो. अमेरिकन रेल्वे सध्या जेवढ्या मालाची वहातुक करतात, तेवढा माल हलवण्यास ६ लक्ष विमाने लागतील; तीं विमाने १२२ अब्ज गॅलन पेट्रोल जाळतील व विमानांच्या वहातुकीसाठी २ कोटी माणसांना काम करावे लागेल !” मेसर्स टाटा सन्स आणि कं. चे. चे. अरमन, मि. जे. आर. डी. टाटा, ह्यांचे रोटरी क्लबांतील भाषण.

जागतिक बँकेची कनेडियन योजना

जागतिक बँकेसंबंधी कल्पना कॅनडाने पुढे मांडली आहे. चलनाचे व हुंडणावळीचे दर नियंत्रित करण्यासाठी ३ अब्ज पौंडांचा फंड, बँक स्थापन होतेवेळी सभासद देशांनी उभारावयाचे २ अब्ज पौंड, त्यापैकी १५% रकम सोन्याचे स्वरूपात द्यावयाची, एका देशात माल विकल्यावर त्याच्या पैशांतून दुसऱ्या कोणत्याहि देशाचा माल विकत घेण्याची सवलत, वगैरे बाबींचा समावेश ह्या योजनेत आहे.

रॉथमस्टेड येथील शेती संस्था

इंग्लंडमध्ये रॉथमस्टेड येथे शेती विषयक शास्त्रीय संशोधनास वाहिलेली संस्था आहे ती जगपासिद्ध झाली आहे. तेथे शंभर वर्षांमागे जॉन लॉज ह्या जमीनदाराने शेणसताच्या बरोबर कृत्रिम सतांचा उपयोग करण्याचा प्रघात चालू केला. तेव्हापासून शेती विषयक शास्त्रीय संशोधनाचा प्रारंभ झाला. जॉन लॉज ह्यास रसायनशास्त्राची आवड होती आणि त्याने जोसेफ गिल्बर्ट ह्यास आपल्या मदतीस घेतले. त्या जोडीने रॉथमस्टेड येथे शेतीच्या सुधारणेच्या दृष्टीने आवश्यक असलेल्या संशोधनाचा पाया घातला. हा उपक्रम अत्यंत मर्यादित स्वरूपात होता आणि त्याची वाढ हळुहळू होत गेली. आता ही संस्था फार मोठ्या आकाराची झाली असून संशोधनाचे सर्व शाखांची तीमध्ये मोठ्या प्रमाणात तरतूद आहे. निरनिराळ्या देशांतून त्या शाखांत प्रयोग करण्यासाठी व शिकण्यासाठी अनेक विद्यार्थी येतात. शेतीच्या अनेक शाखा रॉथमस्टेडच्या संस्थेस संलग्न करण्यांत आल्या आहेत आणि तिच्या मार्फत ठिकठिकाणाच्या क्षेत्रांत प्रयोग चालू आहेत. गव्हाचे पीक व इतर पिके ह्यांत सुधारणा ह्या संस्थेतील कार्यामुळे घडून आल्या आहेत आणि त्यांचा फायदा इंग्लंडच्या बाहेरहि जमीनदारांस झाला आहे. रॉथमस्टेडच्या संस्थेत डायरेक्टरच्या जागेवर सर जॉन रसेल गेली तीस वर्षे काम करित आहेत. चालू साली सेवानिवृत्त होण्याचे त्यांनी ठरवले आहे. काही वर्षांमागे त्यांनी हिंदुस्थानांत प्रवास करून येथील शेतीची पहाणी केली. पुढे येथील शेतीकडे कॉलेजमध्ये त्यांनी दिलेले व्याख्यान आम्हांस स्मरते. रॉथमस्टेडच्या संस्थेच्या प्रगतीस त्यांचा उत्साह व परिश्रम कारणीभूत झाले आहेत. ह्या संस्थेस शंभर वर्षे यंदा पुरी झाली आहेत हे तिच्या स्थैर्याचे व चित्रपटाचे स्पष्ट लक्षण आहे.

युद्ध परिस्थितीचा चित्रपट निर्मितीवर परिणाम

युद्धजन्य परिस्थितीमुळे तरूण लोक लष्करात शिरल्याकारणाने अमेरिकन चित्रपट कंपन्यांना चांगले नट मिळणे कठीण जात आहे व पुरेशा साधनांचाहि त्यांस तुटवडा पडत आहे. तथापि, चित्रपटांची निर्मिती अखंड चालू आहे. पैसा व बुद्धि ह्यांच्या जोरावर फिल्म कंपन्या आपले काम चालू ठेवतील, हे उघड आहे, असे एका इंग्रजी साप्ताहिकाने झालील माहिती देताना म्हटले आहे. चांगले नट एकामागून एक लष्करात दाखल होत आहेत. एका निर्मात्याने आपल्या आगामी चित्रपटांतील पुरुषांची कामे स्त्रियांकडूनच करवून घेण्याचे ठरवले आहे. दुसऱ्या एका चित्रपटांतील पुरुष नटांत १२ वर्षांवरील परंतु ५० वर्षांवाली नट एकहि नाही. टोपांसाठी लागणारे केस मागे युरोपांतून येत असत; तेथील स्त्रिया आपले केस विकून पैसे करीत. आता ह्या केसाचा पुरवठा बंद पडला आहे. चिनी पुरवठा काही दिवस चालू होता. परंतु तेथूनहि आता केस येत नाहीत. नटांनी आता आपले स्वतःचेच केस वाढविले आवश्यक झाले आहे. रबराच्या तुटवड्यामुळे तर फारच गैरसोय झालेली आहे. मोटारीच्या टक्करी ह्यापुढे चित्रपटांत फारशा दृष्टीस पडणार नाहीत. सिडक्या दार फोडणारे “स्टंट” बहादूर आता ती फोडू शकणार नाहीत, कारण ती बनविण्यासाठी लागणारी सास्तर सरकार देण्यास तयार नाही. फिल्ममधील कृत्रिम बर्फाच्या देखाव्यांसहि युद्धपरिस्थितीची छळ लागली आहे. कोणत्याहि एका चित्रपटाचे निर्मितीसाठी लागणाऱ्या नव्या सामानाची किंमत १५ हजार रुपयांपेक्षा अधिक भरतो कामा नसे, असा सरकारी निर्बंध आहे.

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७
— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, हरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.
१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

संरक्षण — सुरक्षितता — सेवा
हेंच आमचें ध्येय.

दि औंध म्युच्युअल

लाइफ अँशुरन्स सोसायटी लि. पुणे.
महाराष्ट्राची पहिली प्रगतिपर विमा संस्था
मेहनती व उत्साही प्रतिनिधि पाहिलेले.
आताच लिहा:—

मुंबईचे चीफ एजन्ट्स
कॅ. डब्ल्यू. फडके,
फडके गणपतिवाडी, गिरगाव,
बँक रोड, मुंबई ४.

हेड ऑफिस,
'गामनिवास' लक्ष्मी रोड,
पुणे शहर

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.
Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Bank-
ing and Finance, Accountancy and Auditing,
Commerce, Business Organisation, Rural
Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers
in India, England and America are readily
supplied at the published Prices.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काटे व प्रो. इ. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारें ३००, किंमत ३ रुपये

या संघीत अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले
आहे.

विमेदार नि हवाई हल्ला

शत्रुगणकडून हवाई हल्ला अगर तत्तन उत्पन्न यत्नातून भिन्न-
लशाऊ नागरिकांच्या जीविताला येणाऱ्या धोक्याचा समविश विना
पोलितीच्या अटीन हेनो काय व त्यासाठी जादा भिन्नसम भत्ता
लागेल काय ! असा मभ साहजिकच नागरिकांमध्ये बर्बिटा
जान आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॉलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायाचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा प्रिमिअम नाही.

तरी विलंब न लावतां—

तुमचा नि तुमच्या आत्तेष्टांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्ष:—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
मौहितीपत्रकें विनामूल्य पाठवूं

ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि., | वि. ह. देशमुख, बी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ | जनरल मॅनेजर

दत्त कंपनी

७२५ शुक्रवार पेठ, पुणे २. द्वाणेभाट्टी पोलिसगेटाजवळ
सर्व तऱ्हेचे काटे, वजन व मापे, वेळेर
रिपेअर करून मिळतील.

देशाच्या औद्योगिकीकरणार्थ

जागतिक व नव्या नव्या धनोत्पादक तीस हजार धंद्यांच्या प्रायो-
गिक माहितीची मराठी, हिंदी व गुजराथी भाषेतील लहानमोठी
शेकडों पुस्तके प्रकाशित करण्याकरिता त्या त्या भाषेतील धनिक
ग्रंथ-प्रकाशक व मुद्रक पाहिलेले. भेटा अगर लिहा.

घरघसल्या दीड हजार धंदे सप्रयोग शिकविणारी डिरेक्टरी सात
आण्याची तिक्किटे पाठवून अवश्य मागवा. व गांवोगांवी धंदे
उभारा.

औद्योगिक ज्ञानप्रसारक मंडळ

७२५ सदाशिव पेठ, पुणे २

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार